

WEINER SENNYEY TIBOR „Nem volt kötelező enni a lótuszból...”

Szőcs Géza, Weöres Sándor és Hamvas Béla

1.

2020-ban a világjárványban sok más ember mellett egy nagy magyar költőt is elvesztettünk, de ami még ennél is fájóbb számomra, hogy elvesztettem egy jó barátot. Szőcs Géza hosszú évek óta a barátom volt (nemcsak nekem), a költészet és a műveltség szeretetében kapcsolódtunk (mi is), és ezzel nemcsak én voltam így, hanem a kortárs magyar irodalom java. Barátom volt, nemcsak nekem, hanem a magyar irodalomnak és a kultúrának is.

Talán nem árulok el nagy titkot, hogy nem szeretek és nem is szoktam nekrológokat írni, és ez sem lesz az. Nem az én műfajom, és szerintem Géza sem szerette a búsongós, fekete keretes szövegeket. Volt Gézában valami nehezen megfogható derű, humor, irónia, és talán az utóbbi években egy csipetnyi jól megfontolt pátosz, nagyvonalúság is.

Legutóbb tavasszal kaptam tőle egy hosszú kéziratot, aminek *Sétatér* volt a munkacíme, és amelyben a kolozsvári sétatér... és a hattyú alakját, igen, annak a hattyúnak az alakját, színét, formáját, jelentését és jelentőségét járta körbe, „amelyre már nem fér több fehér”. Sajátos és nagyon szépen megírott könyv ez, többszólamú mű, amit nyáron szeretett volna magánkiadásban megjelentetni. Itt van előttem a kézirat, Géza halálhíre után újra előveszem és hosszan olvasom, és azon gondolkodom, vajon megjelent-e. Jó lenne, ha megjelenne. Azóta úgy hallottam, hogy néhány példányban kinyomtatták Kolozsvárott, még életében, az ő kérésére, szépen kötve. Jellemző lenne ez arra az emberre, aki olyan alcímmel jelentetett meg verseskötetet 1992-ben, hogy „Sz. G. utolsó verseskönyve”.

A *Sétatér*ben, tehát ténylegesen az utolsó könyvében nagyon sok magyar költő és író mellett, sőt zeneszerzők mellett, akik mind jártak a kolozsvári sétatéren, vagy érintették a hattyúmotívumot, ír Hamvasról is. Különösen intim könyv ez, amennyiben betekintést enged abba, hogy Szőcs Géza hogyan írt, miképpen fordított, hogyan gondolkozott írásról, irodalomról, fordításról és talán az életről is.

Miután megtudtam, hogy meghalt, imádkoztam a lelkéért, majd újra elővettem ezt a kéziratot, és újra olvasni kezdtem. Arra gondoltam: mi mást tehetnék?

Eszembe jutott, amikor nagyjából tizenöt évvel ezelőtt először találkoztam vele az Irodalmi Jelen szerkesztőségében. Ő már akkor bőven nagynevű, híres és elismert költő volt, én fiatal, naiv, lelkes és meglehetősen hülye kölyök. Géza azonnal érdeklődni kezdett Békássy Ferenc művei iránt, és el is jött velem Zsennyébe. Ott sétáltunk a hatalmas fák alatt, az ősparkban Békássy sírja felé, amikor Géza egyszer csak megállt, majd azt mondta: „Ugye, tudod, Tibor, hogy az ősfák alatt éppen olyan rezgés, remegés van, mint az óceánok mélyén?” Azóta gondolkodom ezen.

Vajon honnan tudta Géza, hogy milyen az óceánok mélyén? Sosem volt egy mélytengeri bűvár alkat, mégis éreztem, hogy igazat mond. Azóta tudom, sőt, írtam is róla, hogy az erdők és a tengerek az ősi mítoszok szerint is kapcsolódnak, s közük van egymáshoz. Élő közegek, amelyek az élet rezgését terjesztik ki a térben. Talán valójában mi is úgy kapcsolódunk, emberek, mint az erdők és a tengerek, rezgéssel és remegéssel. Mindenesetre rá tíz évre éppen Géza volt az, aki segített kiadnom Békássy Ferenc összes művét.

Szőcs Géza az elmúlt évtizedekben még számtalan dolgot tett és mondott, s a legtöbb hír halálakor ezekről emlékezett meg, nem megfélekedve nyilatkozatairól vagy politikai szerepvállalásáról. De könyveiről, nagy hatásáról a magyar irodalmi és kulturális életben itt-ott, csak értő helyeken esett szó. Igen, Géza kétségtelenül politikus alkat is volt, egészen kiterjedt és elképesztő kapcsolati hálóval, vitatható vagy helyeselhető komoly politikai szerepvállalással. Emlékszem, egyszer, amikor Kolozsvárra utaztunk együtt, útközben beszélgettünk, és eszébe jutott valaki, aki tudhat arról valamit, amiről éppen beszéltünk. Talán Kemény Zsigmond elveszett regényéről volt szó, vagy az

aradi Ossziánról, azt hiszem. Volt egy menedzserkalkulátora, ami már akkor is anakronisztikusnak hatott, s amit odaadt nekem – ő vezetett –, hogy keressem ki az illetőt. Ebben a kalkulátorban több mint tízezer név és telefonszám, cím és megjegyzés volt. Kérdeztem Gézát, hogy „mindegyikre emlékszel? Mindegyiküket tudod, hogy honnan ismered, és kicsoda?” Géza azt mondta, hogy részben, ezért kell ez a kis készülék, mert nem tud ennyi telefonszámot és címet megjegyezni, de hogy kivel hol és miről beszélgetett, arra nagyjából emlékszik. Erre felolvastam néhány nevet, véletlenül szerűen, és Géza tényleg emlékezett rájuk.

Ugyanilyen különleges képessége volt, hogy bármiről beszélgettünk, eszébe jutott valaki, akivel ugyanerről beszélgetett az elmúlt ötven évben bármikor, vagy valami, amit valahol olvasott, bárhol, de „utána kellene nézni...” Először olyan volt, mintha semmi köze nem lenne ahhoz, amiről szó van, de akkor felnézett a szemüvege alól, és azt mondta: „Nézz utána, kérlek!” – és az ember megint és máris közös történetben, nyomozásban volt vele. Talán ezért volt lehetséges, hogy több közös könyvünk is volt, mint például a perzsa költő, Szimin Behbaháni verseinek magyar kiadása, amit együtt szerkesztettünk.

Szócs Géza elévülhetetlen érdeme, hogy a magyar kultúra, műveltség sokrétűségét, sokszínűségét, szerteágazó történetét időben és térben is látta, lényében és írásaiban láttatta.

Említett politikai szerepvállalását, hozzáállását nem mindig értettem – sokszor nem is értettünk egyet –, de azt egyre inkább, hogy mit és miért tesz. Amit tett, azt a magyar kultúráért és irodalomért tette. Most, utólag azt hiszem, azért nem értettem mindig Gézát, mert azt nem értettem, amit Hamvas Béla írt az erdélyi génuszról, s aminek ő tökéletes megtestesítője volt. Egyszerre volt a fiú, aki szerencsét próbál és világot lát, és a bizánci szövevényes és dinasztikus gondolkodás politikai alakja. Ez az esszé azonban nem Szócs Géza politikai szerepvállalásáról szól.

S ha már Hamvas... igen, Békássy mellett Hamvas is jelen volt barátságunkban, beszélgetéseinkben. Hamvas Béla írásainak szeretetében, értelmezésében is kapcsolódtunk. Közvetlenül a kórházba kerülése előtt pár nappal felhívott, és arról kérdezett, hogy tudom-e, Hamvas Béla hol írt még a hattyúról azonkívül, amit ő említett könyvében. (Hamvas a *Litai*-kötetének egyik legszebb versében írta, hogy „a hattyúra már nem fér több fehér”.)

Géza a hetvenes évek elején kereste meg Hamvas feleségét, ezt a történetet elmesélte pár helyen, de az előttem heverő kéziratban is megjelenik:

Ennek néhány sorát nekem a felesége (még egy feleség!), Kemény Kató néni olvasta fel 1971-ben, szövege nemrégiben többször is megjelent. (Akkor, 1971-ben, Saint-Saëns *A hattyú* című darabjáról beszélgettünk Kató nénivel, meg arról, hogy ez a kis zenemű, illetve annak főmotívuma hogyan jelenik meg Móricz Zsigmond egy írásában. Ekkor kereste elő ezt a verset. Vagy talán ő is fejből idézte az első három sorát? Erre már bizonytalanul emlékszem.) Nyilvánvaló, hogy ez a vers kettejük – Hamvas és Hamvasné – magánéletének egy nagyon privát epizódjából keletkezett. Nem kétséges: olyan érzelmi háttérből született alkotás ez, olyan emóciók lenyomata, amelyeket csak ők ketten ismerhettek.

Én amúgy nem voltam biztos akkor abban – valamiféle gyanakvás volt ez bennem –, hogy a vers címzettje valóban Kató néni-e, vagy – anélkül, hogy ő tudna erről – esetleg valaki más...¹

Ez a kis idézet is jól mutatja, hogy milyen szövevényes, izgalmas és mégis bizalmába beavató volt gondolkozása, írásművészete. Aztán Bollobás Enikőék 2021 tavaszára konferenciát szerveztek az ELTE-n, s az egyik téma éppen Szócs Géza költészete volt, úgy éreztem, hogy tartozom annyival barátom emlékének, hogy elmondom-leírom az egyik legizgalmasabb filológiai vitáját, ami éppen a fent említett Kemény Katalinnal való találkozásának is köszönhető volt. Ez a történet éppen arról árulkodik, hogy a költő Szócs Gézának mennyire szoros kapcsolata volt Weöres Sándorhoz és rajta keresztül Hamvas Bélához.

2.

Nincs elszámolnivalóm Aczél Györggyel; sőt, azt gondolom róla, hogy amíg ő irányította a magyar kultúrpolitikát, addig (most ne vizsgáljuk, hogy milyen okokból és megfontolások-

ból) legalább volt gazdája az írók ügyeinek, odafigyeltek rájuk, komolyan vették őket, ami ma igazán nem mondható el. Ha mindazok, akiktől akkoriban rejtélyes, fontoskodó és bennfentes hangsúlyokkal előadva annyiszor hallhattam, hogy „most jártam az Aczélnál”, és „fenn voltam az Aczélnál, aki azt ígérte, hogy...” – ha mindezek az írók, filmesek és egyéb művészek csak évente egy szál virágot vinnének a politikus sírjára (nem tudom, hol van), virághegyek borítanák e helyet.

A kevés igazán jelentős mulasztás egyike, amely e kultúrpolitika (az aczéli) számlájára írható, legalábbis ami a publikálási tilalom alá helyezett jelentős magyar irodalmi életmű-hagyatékot illeti, éppen Hamvas Béla műveinek utolsó percig (majdnem a rendszerváltásig) történő szabotálása volt. E Hamvas-bojkott okai ma sem teljesen világosak előttem. Volt ebben trehánytság is (pl. az egyik jelentős Hamvas-opusz évekig Juhász Ferencnél porosodott véleményezésre, aztán felbontatlanul került vissza az özvegyhez), alapjában véve azonban félreismerhetetlen egy görcsös, agresszív és gyűlölködő tiltás nyilvánvaló tünet-csoportja.²

Így ír igen beszédesen Szőcs Géza egy másik korszak másik kultúrpolitikusa kapcsán. Ugyanebben az esszéjében leírja, hogy

Még kamaszkoromban került kezembe Hamvasnak egyetlen, életében megjelent esszé-gyűjteménye, *A láthatatlan történet*. Ezt követően az általam hozzáférhető folyóiratokból felkutattam minden szövegét meg a rá vonatkozó írásokat. Hogy „a dolgok összeérnek”, akkor vált világossá számomra, amikor kiderült, hogy Weöres Sándor, számomra a másik meghatározó géniusz, milyen szorosan kötődött élete egy szakaszában Hamvashoz.³

Majd nem sokkal később – 1971-ben, tehát éppen ötven éve – került sor arra a találkozóra, amit fentebb is említettem, vagyis amikor a fiatal Szőcs Géza becsöngetett Kemény Katalinhoz, és a már három éve halott Hamvas Bélát kereste. Az özvegygel életre szóló barátságot kötött, és hozzájutott Hamvas akkor még kiadatlan, gépiratban lévő írásainak nagy részéhez is. Ezeknek ismeretében olvasta és ismerte meg személyesen Weöres Sándort, aki 1973-ban lett hatvanéves. Szőcs Géza és a Weöres házaspár barátságáról, közös erdélyi útjáról egyébként elég jó fotós dokumentációt találunk a Károlyi Amy által szerkesztett *Weöres Sándor és Károlyi Amy élete képekben* című albumban. De visszatérve 1973-ra, Szőcs Géza megírta, felolvasta és a Korunkban megjelentette talán az egyik – a 20. századi irodalomtörténet-írás számára – legfontosabb és legjobb esszéjét Weöres Sándorról, amelynek az volt a címe, hogy *A parton Proteusz alakoskodik – A megtalált vers*.

Miért volt ez az esszé olyan fontos?

Nemcsak az utóélete miatt, amiről később még lesz szó, hanem azért, mert ez az első olyan írás a recepciótörténetben, amely Weöres és Hamvas kapcsolatát világosan felmutatja. Azonfelül, hogy a szerző hosszasan és éles humorral reflektál az önreflexió hiányára a Weöres-recepción belül, kiemeli, hogy Weöresre – Fülep Lajos és Várkonyi Nándor mellett – éppen Hamvas hatott leginkább. Ezt addig senki nem mert leírni, hiszen Hamvas még mindig tiltott szerző volt, míg Weörest éppen ünnepelelték. Szőcs Géza pedig éppen azt írta, hogy „Hamvas Béla a magyar művelődéstörténet leggonoszabbul ignorált jelensége”. Kiemelte, hogy „Hamvast és Weörest nemcsak mester–tanítvány kapcsolat fűzi egymáshoz, hanem igen mély barátság is” – de még ennél is fontosabb, amikor ezt írja:

Annak tehát, aki Weöres Sándor költészetét fogja elemezni, nagy figyelmet kell fordítania az említett gondolkodók befolyására, elsősorban Hamvas Béláéra. S mielőtt a végső szót kimondaná, össze kell vetnie Weöres életművét a Szentkuthy Miklóssal. Nem azért, mint-ha bármelyikük kimutathatóan befolyással lett volna a másikra. Ám az, ami Weöres Sándorral jelentkezik a magyar irodalomban – nevezzük stílus- vagy eszmei áramlatnak, vagy egyszerűen a valósághoz és a műhöz való viszonyulásnak –, egyszerűen *hozzáállás*, a végső alap, amihez majd különböző hatások tapadnak, mint amilyen jelen esetben a Hamvasé: nos, ez a hozzáállás végső fokon közös a Szentkuthy Miklóssal, és csak az övével. Annyira, hogy késői irodalomtörténetekben nevük olyan szükségszerűen fog egymás mellé kerülni, mint például Babitsé és Kosztolányié.⁴

Idézett esszéjében Szőcs Géza még sok megállapítást tesz Weöres költészete és „magatartása” kapcsán, akár az *attitude centrale* megszerzéséről, akár a személytelen személyességről, akár az utánzásról vagy a szépség milyenségéről essék szó. Jelen esetben az a legfontosabb, hogy kiemelte, és elsőként emelte ki a hallgatás évei alatt Hamvas jelentőségét s elnémitásának tényét.

Szőcs Géza így emlékezett erre vissza:

1973 júniusában töltötte be Weöres Sándor a 60. évét. Ez alkalomból a kolozsvári Diotima körön felolvastam egy Weöres-esszét, amelyben az említett (és úgyszólván ismeretlennek számító) Hamvas-összefüggésekről is bőven esett szó. Nem titkoltam, mekkora felelőtlen-ségnek tartom Hamvas és Kemény Katalin száműzését a magyar kultúrából.

A felolvasáson jelen volt Gáll Ernő is, akinek nagyon megtetszett az esszé, és el is kérte tőlem azzal, hogy közölne a Korunkban. Eltelt egy-két hónap. Aztán felhívott, és igen óvatosan, szabódva, majdnem bocsánatkérően felvetette, hogy az írás fő hangsúlyai nem szorítkozhatnának-e a weöresi életműre – hogy Hamvas miatt ne kockáztassuk a mégiscsak Weöresről szóló írás megjelenését. Szelidítettünk néhány kifejezésen, talán töröltünk is egy-két mondatot, végül – mivel éppen behívtak katonai szolgálatomat teljesíteni – rábíz- tam, hogy ha további kihagyásokkal (és semmiképp nem beleírásokkal) megelegszik a cen- zúra, ám húzzanak belőle még tetszés szerint, amennyiben legalább a Hamvasék ignorálá- sát számon kérő mondat benne marad a szövegben. Ez volt a feltételem. Ha ebbe a mon- datba is beleakadnak, inkább ne közöljük az esszét.

Gáll Ernő állta a szavát, és bár kifinomult veszélyérzete nyilván óvatosságra intette, megelegedett azzal – mint utólag kiderült –, hogy lecsökkentette a Hamvas-hivatkozások számát. De hamarosan kiderült, hogy az az egy mondat többet nyom a latban, mint akár- hány Hamvas-idézet.

Az esszé végül a Korunk az évi decemberi számában jelent meg. Én mit sem sejtve töl- töttem katonai szolgálatomat Dobrudzsában, mígnem – ez már 1974 tavaszán történt – hallom ám az irodán, hogy valami nemzetközi zúr támadt miattam.⁵

Ez a különös zúr az volt, hogy a Kritika 1974 márciusában megjelent lapszámának vezércikke *Vita és beleszólás* címmel éppen erre az esszére reflektált. Az idézetben meghagytam Szőcs Géza meg- jegyzéseit.

Különös tanulmány látott napvilágot Romániában, a Kolozsvárott megjelenő Korunk 1973. decemberi számában. Szőcs Géza *A parton Proteus alakoskodik* címmel Weöres Sándor köl- tészetét méltatja. Hogy méltatása mennyire marxista szellemiségű – erről lehetne és kel- lene is vitatkozni. Félreértés ne essék, nem Weöres költői erejéről vagy nagyságáról kívá- nunk disputálni, mert ezt itt, Magyarországon mind az irodalom, mind a kritika, mind a népi állam elismerte. Elismerte, s közben hangsúlyozta Weöres világnézetének ellentmondása- it, ars poeticájának vitatható elveit. Nem erről vitatkozunk, noha ez valóban vitatéma. Még azt sem érezzük *beleszólásnak* [FIGYELEM! megismétlem: beleszólásnak. Sz. G.], hogy a Korunk kritikusai messzemenően ignorálja a magyarországi marxista kritika képviselőit (nemegyszer torzítva ismertetve nézeteiket), s velük szemben az idealista, a szellemtörté- neti magyarázókkal ért egyet. Ez újra vitatéma lehetne, hiszen a marxista irodalomtudo- mány tárgyilagos tudomásulvétele, elért eredményeinek közös hasznosítása – megint egyetemes gondunk.

Szőcs dolgozata tartalmaz azonban mást is: kimutatva Weöres kapcsolatát Hamvas Béla filozófiai nézeteivel – ami melleleg közhely –, most már Hamvas Béla rehabilitálása mellett tör lándzsát. Azt írja: „Hamvas Béla a magyar művelődéstörténet leggonoszabbul ignorált jelensége...” Továbbá Hamvas felesége, „Kemény Katalin szépprózai és kritikai munkáinak mellőzése ugyancsak nagy mulasztása kortársaknak és utódoknak...” Ez vi- szont már beleszólás a magyar kulturális politika belső ügyeibe. [FIGYELEM! nem a ma- gyarországiba, hanem a magyarba, Kolozsvárról Pestre. De vajon a Kritika mibe szól bele? a román kulturális politikába? abba át és bele szabad ugatni, onnan Pestről Kolozsvárra? Sz. G.] Eltekintve attól – amitől különben nem lehet eltekinteni –, hogy Szőcs Hamvas idea-

lista, szellemtörténeti nézeteinek kritikai minősítését nemcsak nem adja meg, hanem lelkesezik ezekért; ismételjük, eltekintve ettől: már-már bosszúhadjáratot, ki tudja, miféle aljas üzemeket tétel fel Hamvas mellőzése mögött. „Leggonoszabbul ignorálták” őt Magyarországon – állítja. Azt a magatartást, amely ezekben a szavakban tükröződik, a vitáink, eszmecsereink érdekében kell távol tartani szellemi érintkezéseinktől. Jó kapcsolataink elviselik a kulturális eszmecsereket [DE VAJON KIK KÖZÖTT? KIK AZ ALANYOK? Sz. G.], vitákat is – de nem tűrik meg az inszinuálást, a rosszhiszeműséget.

Hamvas mellőzése egyébként tény, de talán mégsem várható el egy szocialista államtól [AZ ÁLLAM ÉN VAGYOK – mondjuk a Kritika. Sz. G.], egy szocialista kultúrától, egy nyíltan marxista hegemoniára törő [EZT TELIBE MEGMONDTA – Sz. G.] szellemi lélettől, hogy idealista filozófusok propagandáját, világnézetileg reakciós nézetek propagandáját tekintse feladatának. [DE MÉG ÍRÓI MUNKÁSSÁGUKRÓL SE ESSÉK SZÓ, MERT MI EZT, ELVTÁRSÁK, NEM AKARJUK – Sz. G.] Vitatkozzunk tehát elvekről, műalkotásokról – de a kulturális eszmecsere helyett ne vállalkozunk illetéktelen beleszólásra egymás kulturális politikájába.⁶

3.

Ez a vita egyébként egész életében elkísérte Gézát. Amikor az *Életünk* folyóirat Hamvas-száma megjelent 1987-ben, Szócs Géza – szerintem – az egyik legfontosabb versét adta közlésre, ami így hangzik:

...és akiket nem

Ajánlom Odüsszeusznak és Hamvas Bélának*

1. Nem volt kötelező enni a lótuszból.
2. Épp csak előnyös volt enni a lótuszból.
3. Görbe szemmel néztek arra, aki nem evett a lótuszból.
4. Aztán meg enni sem igen volt mit.
5. Úgyhogy napról napra mind többen haltak szörnyet erkölcsileg.
6. Fogyott ám a lótuszfőzelék.
7. Meg az olcsó lótuszpálinka, ittak az erkölcsi gatyátalanok.
8. Kidugta fejét a föld alól
9. a földbenjáró bűn, a felejtés.
10. Már nem is figyelt rá senki.
12. „Szankülöttek és szörnyszülöttek”

– mormolta maga elé –

„...szörnyszülöttek és szörnyhalottak.”

* Hamvas Bélának, a tiszapalkonyai kétkezi munkásnak, aki emlékezett még az emberiség azon korára, mikor születés, halál, szabadság és tudás egyetlen szónak csak négy évszaktát – vagy négy égtáját – jelentette; a szellemi és erkölcsi lámpagyújtónak és ablaktisztítónak, aki úgy írt magyarul, mint ahogy a tenger beszél önmagával.

(1955-ben egyetlen ember élt Magyarországon, aki Hérakleitosszal, Buddhával, Lao-cével és Shakespeare-rel mindenikük anyanyelvén nemcsak beszélgetni, hanem beszélni is tudott volna. Ha az emberi szellem e négy prófétája Tiszapalkonyán szállt volna le a repülőről, s ha megszólították volna az első munkást, s az épp Hamvas Béla lett volna, s miután három éjszakát átbeszéltek volna vele [nappal ugyanis Hamvasnak maltert kellett volna hordania, de lehet, hogy vendégei segédkeztek volna neki] – nos, vajon mit gondoltak volna akkor ezek arról: ha ebben az országban ilyen egy segédmunkás, vajon akkor MILYENEK LEHETNEK az ország ÍRÁSTUDÓI? De szétnézve az országban, mindent megértettek volna.)⁷

Erre a versre is reflektált a Kritika hetvenes évekbeli vezércikkének szerzője, E. Fehér Pál a Népszabadság 1987-es október 7-ei számában, hasonló élel, mint korábban. Jóval később, 2001-ben, már a Hamvas-kultuszt vizsgálva Farkas Attila Márton és Mund Katalin ezt írja:

Első pillantásra jellegzetes kelet-európai életút Hamvasé, hiszen sok más üldözött értelmiségi kortársához hasonlóan ő is margóra kerül, nem publikálhat, segédmunkásként dolgozik. Velük ellentétben azonban Hamvas misztikus figurává vált, amolyan keleti típusú szakrális mesterré. Életének egy-egy mozzanata úgy jelenik meg a különféle visszaemlékezésekben, mint egy zenkoan vagy egy szentnek a legendája. Koanra emlékeztet például az az eset, amelyet Hamvas özvegye, Kemény Katalin mesélt el. Férje Tiszapalkonyán két hinduval találkozott, „akik arra a kérdésre, mi a véleményük a marxizmusról, röviden annyit válaszoltak: »Nincs benne a Vedantában«. Szent legendára emlékeztet Szócs Géza Hamvashoz írott versének ajánlása: „1955-ben egyetlen ember élt Magyarországon, aki Hérakleitossszal, Buddhával, Lao Ce-vel és Shakespeare-rel mindenikük anyanyelvén nemcsak beszélgetni, hanem beszélni is tudott volna. Ha az emberi szellem e négy prófétája Tiszapalkonyán szállt volna le a repülőről, s ha megszólították volna az első munkást, s az épp Hamvas Béla lett volna, s miután három éjszakát átbeszéltek volna vele (nappal ugyanis Hamvasnak maltart kellett volna hordania, de lehet, hogy vendégei segítettek volna neki) – nos, vajon mit gondoltak volna akkor ezek arról: ha ebben az országban ilyen egy segédmunkás, vajon akkor milyenek lehetnek az ország írástudói?”

Mégis mi az, amitől mássá vált ez az életút, mint a történelem által megtiport többi kortárs intellektuelé? A válasz az életműben keresendő. Hamvas élete pedig elválaszthatatlanul eggyé vált életművével, azaz – akarva-akaratlanul – amiről írt, annak megfelelően élt. S hogy a legenda teljes legyen: bizony, sokszor nem a maga akaratából. Vagyis beteljesült rajta saját írása.⁸

A Hamvas-recepció (és recepciótlanság) körüli vitákra egyébként jellemző ez az egész történet. Ami azonban Szócs Géza költészetében fontosabb, az éppen Hamvas „hattyús” verséből és a Weöresről szóló esszéjének egy mondatából vezethető le. Hamvas azt írja: „a hattyúra már nem fér több fehér”, Weöres pedig – és ezt idézi is esszéjében Géza –: „A méz nem érzi saját édességét”, majd Szócs Géza *Sem a lét, sem a létra* című versében is visszahalljuk mindezt, méghozzá így:

Bachnak nincs szüksége hallgatóra.
Az Időnek nem kell falióra.
Nincs szüksége Bachnak publikumra.

Ezzel kapcsolatban pedig maga a szerző ezt írja egyik jegyzetében:

Vajon amikor ezt írtam, emlékeztem-e a negyven évvel korábban olvasott Hamvas-versre? Tudat alatt biztosan. Pedig magamtól úgy gondoltam volna, hogy nem. Vagyis nem jutott volna eszembe Hamvas hattyús verse, ha azt kértem magamtól: van-e ennek a „lét-létra” versemnek áthallásos köze bármihez, amit korábban olvastam, van-e lírai előzménye? Le-számítva persze a Hamvas-idézetet – amely azonban nem a *Litai*-ból, nem a Kató néniének írt hattyús versből való.

De így működnek az emlékezet kis kelepcei.”⁹

Számos más verse is akad még Gézának, ahol hasonló átjárók nyílnak Weöres és Hamvas életműve felé, talán a Szócs Gézáról monográfiát is író, költészetét igen jól ismerő Blénesi Éva fogalmazta meg a legpontosabban, amikor ezt írta:

A játékos nyelvteremtés, az alakmások próteuszi szétjátszása Weöres Sándorral, míg az analógiás látásmódja Hamvas Bélával, szellemtörténeti érdeklődése Várkonyi Nándor transzcendentális kultúrafelfogásával rokonítja a költőt, de a Kassák Lajos ihletésű avantgárd montázstechnika és a konstruktivizmus hagyományaira építő képi szemlélet is tetten érhető költészetében.¹⁰

4.

El kell hogy mondjam, elvégre ez nemcsak egy esszé, hanem talán személyes hangú búcsú is, hogy amióta csak ismertem Gézát, bármikor eléállhattam örült ötleteimmel, hogy ezt vagy azt kéne kiadni, megvalósítani, és sohasem utasított el. Türelmesebb és józanabb volt, mint én, de mindig kész a közös álmodozásra.

Nemcsak velem, másokkal is.

Nagy álmodó volt, akiben Krúdy életszenvedélye találkozott egy mesebeli erdélyi hercegével. Csak hát azt a mesebeli erdélyi hercegséget jól szétverte a történelem igazságtalansága, ami ellen Géza örökké lázadt. Ilyen igazságtalanság volt Hamvas méltatlan félretolása és elhallgattatása, ami ellen Géza már akkor felemelte szavát, amikor még nemhogy nem volt divat Hamvast olvasni és hivatkozni, de konkrétan veszélyes volt: az említett 1973-as esszéjében. Sok évvel később, 2019-ben Géza segített kiadni Hamvas-kötetem második kiadását, amibe a fentebb leírt történet nem került be, holott beszélgettünk róla, tudtam és ismertem a részleteket is. Amikor megkérdezte, hogy miért nem írom ezt meg, azt válaszoltam, hogy azért, mert könyvem Hamvasról szól, és arról, ahogyan én olvasom Hamvast, s nem a recepcióról. Géza ezt megértette, sőt, világos volt számára, hogy a Hamvas körül és után kialakult hatástörténet mennyire karneváli, milyen különös figurákkal van tele.

Egyébként Szőcs Géza sokszor velem volt úgy is, hogy nem is volt ott. Emlékszem, miután kiadta az említett Hamvas-könyvet, könyvbemutató turnéra mentem vele, s az erdélyi bemutató után Gergely Edót látogattuk meg Kolozsvárott, a Házsongárdi temető mellett. Edó leültetett ebédelni egy asztalhoz, ahol Géza is ült sok-sok éve. Megmutatta, melyik hátsó kapun surrantak ki a temető felé a fiatal Géza és barátai, mert a házat, őket, különösen Gézát a szekusok figyelték, követték. Közben néztem ezt a kiskaput, azon gondolkodtam, hogy milyen hosszú utat járt be Géza, amíg a kolozsvári hátsó kapun a Házsongárdi temető felé kicsusszanva, a parlamenten át a PEN Klub elnökségéig ért, s egy covid-osztályon ért tragikus véget.

Emlékszem, amikor Kossuth-díjat kapott, és direkt provokatív kérdéseket tettünk fel neki egy interjúban, akkor sem hajtott el szemtelenségünkért, sőt. Megkérdeztem tőle, lehet-e azért tenni, hogy ne legyen ilyen nagy ellentét a különböző nézetű művészek és költők között. Lehet-e itt még egyáltalán dialógus? Erre Géza ezt válaszolta: „Tenni? Lehet. Becsületesnek és értékelvűnek kell lenni, s ha ezt mindenki belátja, maguktól megoldódnak ezek a gondok. De hát így van ez mindennel...”

Géza ezt a beszélgetésünket úgy zárta, amikor arra kérdeztem rá 2015-ben, hogy milyen lesz Magyarország tíz év múlva, 2025-ben, hogy: „Mesésen attraktív, gazdag, kulturált, sikeres, harmonikus, adakozó, nyitott.” Lehet, nem tudom. Ami biztos, az az, hogy ő 2020-ban kissé előresietett ebbe a mesés Magyarországba, ami talán valahol, valamikor mindannyiunkat vár.

JEGYZETEK

¹ Részlet Szőcs Géza *Sétatér-Tóvidék* című kiadatlan kéziratából 2020.

² Szőcs Géza, *Hamvas-recepció az Aczél-korszakban*, *Életünk*, 2007/2–3, 74.; <http://szocsgeza.eu/hu/tolem/versek/511-es-akiket-nem-hamvas-recepcio-az-aczel-korszakban>

³ *Uo.*

⁴ Szőcs, A parton Proteus alakoskodik. *Korunk*. 1973/12, 1852.

⁵ Szőcs, *Hamvas-recepció... i. m.*, 75.

⁶ *Uo.*, 77.

⁷ Szőcs, *...és akiket nem*, *Életünk*, 1987/9, 852.

⁸ FARKAS Attila Márton, MUND Katalin, *Rekviem egy elveszett mítoszért. A Hamvas-kultusz*, Valóság, 2001, 53.

⁹ Szőcs, *Hamvas-recepció... i. m.*

¹⁰ BLÉNESI Éva, *Szőcs Géza: Kilátótorony és környéke = Magyar Irodalmi Művek 1956–2016*, MMA, 2021, 321.